

D Ü Ş Ü N C E

Гүпсы

Дэ къуэщтысокъуэ
МАРТИН ДЫКЪУЭТЩ!
"ЗЫ ХЭКУ, ЗЫ ЛЪЭПКЪ,
ЗЫ ХАБЗЭ"

TEK VATAN, TEK ULUS, TEK XABZE"

Mart

2 0 2 1

13.
Sayı

Ötekilerin Direnişi: Martin Kochesoko

Gerige Talha

7 Haziran 2019'da, Kabardey – Balkar Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren sivil toplum örgütü Xabze Xase'nin başkanı Martin Kochesoko “uyuşturucu bulundurma” kumpası ile gözaltına alındı. Ardından, çeşitli diasporalardan ve vatandan gelen yoğun tepkilerden ötürü serbest bırakılıp ev hapsiyle cezalandırıldı. Martin'in 10 yıl hapis cezasıyla yargılandığı ve somut hiçbir delile dayanmayan davasının ilk duruşması 11 Ağustos 2020 günü gerçekleşti ve duruşma 17 Ağustos'a ertelendi. 17 Ağustos'tan 3 Eylül'e; 3 Eylül'den, 22 Eylül'e; 22 Eylül'den 7 Ekim'e; 7 Ekim'den 21 Ekim'e; 21 Ekim'den 6 Kasım'a; 6 Kasım'dan 27 Kasım'a; 27 Kasım'dan 17 Aralık'a; 17 Aralık'tan 20 Ocak'a; 20 Ocak'tan 8 Şubat'a; 8 Şubat'tan 27 Şubat'a ertelendi ve 2 Mart 2021 tarihinde 3 yıl ceza olarak şartlı olarak tahliye edildi. Eğer 1 yıl içinde herhangi bir ceza işlemezse 6 ay sonra 2 yıl olan cezası düşecek, eğer ceza işlerse şartlı tahliyesi bozulacaktır. Bu süreçte yurtdışına çıkma yasağı bulunmakta ve eğer ülke içinde seyahat etmek isterse de dilekçe ile izin almak zorundadır.

Martin'in tahkikata uğramasının nedeninin “uyuşturucu bulundurma” olmadığı gayet açıktır ve herkes tarafından bilinmektedir. Rusya Federasyonu'nda (RF) uyuşturucu bulundurduğu delillerle sabit birinin 1 ay içerisinde tahliye edilmesi oldukça zor bir ihtimaldir. Martin tutuklandıktan sonra Xabze Xase'nin ofisinde bulunan bilgisayarların ve elektronik iletişim araçlarının aranması da meselenin “uyuşturucu” olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Peki, Martin'in suçu (!) neydi? Sabıkası ve bağımlılığı bulunmayan, çevresi tarafından ahlaklı, iyi ve “sigara dahi kullanmayan” biri olarak tanınan Martin kültürüne, diline ve atalarına bağlı bir Çerkes aktivistiydi. Martin, RF içindeki bağımsız cumhuriyetlerde yaşayan insanların liderlerini, temsilcilerini ve yasama organlarını seçme hakkından mahrum bırakılmalarını, Kabardey – Balkar Cumhuriyeti'ndeki yolsuzluğu ve yurttaşların ülkeye geri dönüşü konusunda ülke yöneticilerinin çifte standardını eleştirmekteydi. Ek olarak, Martin, Sovyet Etnografi Kuramının hatası doğrultusunda 3 bağımsız cumhuriyete ve 1 özerk bölgeye farklı isimler altında bölünen Çerkeslerin tek bir halk olduğunu “зы хэку, зы лъэпкъ, зы хабзэ (tek vatan, tek ulus, tek xabze)” sloganıyla sürekli vurgulamaktaydı. Martin'in bu vurgusu Sovyetlerden RF'ye miras kalan “böl, parçala ve yönet” politikasını tehdit etmekteydi. Ayrıca Valery Khatazhukov'a göre, Martin'in 2018 yılı Mayıs ayında Federal Eğitim Yasasında yapılan değişiklikleri tartışan ve “federalizmin ilkelerini korumak” amacıyla oluşturulan ulusal bir kuruluş olan Rusya Halkları Demokratik Kongresi tarafından düzenlenen toplantılara katılması tutuklanması ile doğrudan ilişkiliydi. Martin toplantıda Kabardey – Balkar'ın yöneticilerini eleştirerek, Cumhuriyet'te var olan sorunların çözümünün Çerkes halkının geleneksel yönetim biçimi olan Khase'ye dönerek gerçekleşebileceğini ifade etmişti (Kotova, 2019). Toplantı sonrası Martin'in ailesi yetkililer tarafından ziyaret edilmiş ve çalışmalarını yavaşlatması gerektiği uyarısında bulunulmuştu. Ardından Martin, “uyuşturucu kumpası” ile tutuklandı ve yılan hikayesine dönen dava başlamış oldu.

Ötekileştirme söylemleri, ağırlıklı olarak iktidar hegemonyası içerisinde yer almayan düşmanlar olarak üretilmekte ve hakim kültürel pratikleri reddedenler siyasal sistem tarafından “bölücü” olarak yaftalanmaktadır (Görgülü, 2019). RF'nin ötekileri kendi kültürlerine ve dillerine sahip çıkan, Kuzey Kafkasya kökenli hak aktivistleri ve iktidarı eleştiren Rus muhalifleriydi. Çerkes gazeteci ve aktivist Timur Kuashev, Dağıstanlı aktivist Ruslan Magomedragimov, politikacı Nikita Isayev, Memorial İnsan Hakları Merkezi Çeçenya temsilcisi Oyub Titiev, Rus gazeteci İvan Golunov, İnguş gazeteci Rashid Maisigov, Rus gazeteci Anna Politivskaya, Rus insan hakları aktivisti Natalya Estemirova, İbrahim Yağan, Kıyı Boyu Şapsığ Derneği ve Şapsığ Yaşlılar Konseyi eski başkanı Guaşo Ruslan ve Martin Kochesoko'yu “ötekiler” olarak sayabiliriz (Solak, 2021). RF'de hakim iktidar tarafından ötekileri cezalandırmanın en yaygın yolu olarak uyuşturucu suçlaması veya Vahhabi yaftası ön plana çıkmaktadır. RF'de ötekileştirme pratiği aktivistleri bir adli suçlu seviyesine indirerek halkın desteğini kesmektir. Bu pratiğin işlemediğini, vatan ve diasporalardan Martin'e gelen destekler ile gördük. Martin bugün ceza almış olabilir. İleride başka aktivistler de aynı muameleye maruz kalacak olabilir. Ama şu unutulmamalıdır: Baskı hiçbir zaman baki kalmamıştır. Ötekilerin direnişi her zaman hatırlanacaktır. Bu satırlarla Martin'in direnişini selamlıyor ve yazımı İbrahim Yağan'ın videosunda söyledikleri ile bitirmek istiyorum:

“Dilimize, Xabzemize sahip çıkmazsak, atalarımızın vasiyetine sahip çıkmazsak, bizi b.. yoluna sürükleyecek; dilimizi, xabzemizi ve vatanımızı elimizden alacak; bizi de köle yapacaklar.”¹

¹Çerkesya Gençlik Instagram hesabının reels kısmında videoyu izleyebilirsiniz.

Kaynakça:

Görgülü, Y. (2019) “Toplumsal Eylemler ve İran Yazılı Basınında “Ötekinin” İnşa Pratikleri (Kayhan, Javan Gazetesi Örneği)”, Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 23, 237-254.

Kotova, M. (2019), “Circassian activist Martin Kochesoko arrested in Kabardino – Balkaria on drugs charges”, <https://oc-media.org/circassian-activist-martin-kochesoko-arrested-in-kabardino-balkaria-on-drugs-charges/>, Erişim Tarihi: 12.06.2019.

Solak, Ü. M. (2021), “Rusya'da Aktivizm ve Susturulmak”, <https://solokhulku.medium.com/rusyada-aktivizm-ve-susturulmak-e95864799642>, Erişim Tarihi: 6.02.2021.

KAFKAS HALKLARINDAN OLAN ÇERKESLERİN SOSYOKÜLTÜREL YAPILARI İÇERİSİNDE “XABZE” NİN İNCELENMESİ

Kuşha Dimaze

Dünya, var oldu olalı pek çok farklı topluma ev sahipliği yapmıştır. Bazılarının izleri tamamen silinmiş, bazıları can çekişmekte ve bazıları ise canlılığını hala muhafaza etmektedir. Var olmuş olan her toplumun kendisine ait farklı sosyal yapıları vardır. Farklı tarihleri, farklı kültürleri, farklı ekonomi politikaları vb. Burada da bir Kafkas halkı olan Çerkeslerin sosyokültürel yapıları içinde büyük bir öneme haiz olan “Xabze” (Habze) kavramı incelenecektir. Xabze’nin ne anlama geldiği, nasıl uygulandığı, toplum içerisinde ne kadar önemsendiği ve anayurtlarından çıkarılmış olan Çerkeslerin hala bu kavram ile canlılıklarını nasıl korudukları, çalışmanın temel taşını oluşturacaktır. Bir sosyal bilimler âdeti olarak ve konu bütünlüğü sağlanması noktasında da önemli olduğu düşünülerek öncelikle bir kavram haritası oluşturulacaktır.

Konu bütünlüğü açısından öncelikle gelenek kavramını incelemek gerekmektedir. “Anane”, “örf-adet” sözcükleri ile de ifade edilen gelenek kavramı, “öteden beri benimsenerek uygulanmış ve uygulanması sürdürülmekte olan, saygın tutulması nedeni ile de kuşaktan kuşağa aktarılabilir korunan bilinçli ve toplu alışkanlık” şeklinde sosyoloji sözlüklerinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanımı ile de gelenek, “bir toplumun üyelerini birbirine bağlayan, geçmişten gelerek kökleşmiş alışkanlık” olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2015: 93). Görüldüğü üzere gelenek köklü geçmişlere sahip, toplumca benimsenmiş, korunmuş ve devam ettirilen bir ögedir. Türkçe literatürde gelenek kavramı ile yakın anlam içinde bulunan iki kavram daha mevcuttur. “Görenek” ve “töre” kavramları. Görenek “bir şeyi öteden beri görülmüş olduğu biçimi ile yapma alışkanlığı” şeklinde ifade edilirken töre, “tüm toplum bireylerince aynı önem ve değer yargılarıyla sayılması gereken tutum ve davranışların tümü” şeklinde ifade edilmektedir (Kaya, 2015: 94). Bir toplumun tüm bireylerinin değer yargılarının aynı olmasını beklemek doğruluktan uzak olacaktır ve bu yönü ile töre her zaman her yerde aynı olamamaktadır ancak gelenek toplumun her kesimince daha da oturmuş ve sistematikleşmiş bir yapıyı bizlere sunmaktadır.

Toplamları bir arada tutma konusunda karşılaştığımız ilk kavramlardan biri olan gelenek, Çerkes toplumu içinde oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Xabze denilen kavram ise Çerkeslerin kendi geleneklerine verdikleri isimdir. Tam olarak tanımının yapılması mümkün olmayan bu kavramı ifade etmek için Rahmi Tuna “Adige Xabze Adige Etiği ve Etiketi” adlı eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır: “Xabze normları- kuralları, tarih boyunca Xabze toplumunun (Adige- Abhaz toplumunun) yaşam ihtiyaçlarını karşılamak üzere, döneminin yöntemleri ve kural yapıcıları aracılığıyla oluşturulmuş normlardır. Bu normlar insanla insan, insanla toplum, toplumla toplumlar arasındaki, bir de insanla toplum ve çevre arasındaki ilişkileri düzenler” (Tuna, 2009: 53). Herhangi bir bilim dalı tarafınca kabul edilip tanımlanması yapılmamış olan Xabze, Çerkeslerin yüzyıllardır toplum hayatını düzenleyen yazılı olmayan kurallarıdır. Bahsi geçen kurallar zaman içerisinde peyderpey oluşmakla beraber Xase¹ denilen meclisin aldığı kararları da içermektedir (Bingöl, 2017: 83). Toplumun gündelik hayattaki davranış normlarını düzenlediği gibi aynı zamanda askeri işleri, evlilikleri, suç ve ceza uygulamalarını, toplum mahkemelerini de düzenlemektedir. Xabze’ye aykırı davranışlar için de toplumsal yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu yaptırımlara toplumdan dışlanma, ülke dışına sürgün edilme, köleleştirme kavramları örnek teşkil etmektedir (Besleney, 2016: 48). Ayrıca Çerkes halkları için büyük bir öneme sahip olan yemug/haynap (ayıp) kavramı da Xabze’ye aykırı davranışlar sergileyen kimseler için caydırıcı olma niteliği taşımaktadır. Bir Çerkes için ayıplanmak en büyük utanç kaynaklarından olup yaptırım gücü Çerkesler arasında oldukça kuvvetlidir.

Çerkes geleneklerinin tümüne verilen isim olarak ifade ettiğimiz Xabze’nin temelinde “saygı” olgusu vardır. Bütün gelenekler bu olgunun etrafında çerçevelemiştir. Saygı ve Xabze kelimeleri aynı cümlede kullanıldığı zaman akıllara “Thamade” gelmektedir ki bu Thamade kavramı Çerkesler için de Xabze için de önemli bir kavramdır. Thamade, “belirli bir görevi yerine getirmek üzere, belirli bir misyon ve statü ile seçilerek görevlendirilmiş kişi” anlamına gelmektedir. Görevleri içinde hiçbir sınırlama olmayan Thamade, yazılı kuralları olmayan Çerkes toplumu nezdinde yaş ile özdeşleştirilmektedir. İlerleyen süreç içerisinde Thamadelik kurumunun saygınlığı artarak ilerleme kat etmiştir (Tuna, 2009: 28-29).

Saygı kavramını temeline koyan Xabze’nin bazı özelliklerinden kısaca bahsetmek de konu bütünlüğü sağlayacaktır. Thamade kavramına kısaca değinilmesi de bu sebeptendir ki Xabze’nin ana prensibi yaşlılara saygıyı içeriyor olmasıdır. Gelişme ve ihtiyaç durumlarında bazı normlar değişkenlik gösterebilmektedir. Halkın temsilcileri aracılığıyla hazırlanan kuralları da içerdiği için demokratik bir karaktere sahiptir. Daha önce de bahsedildiği üzere yazılı değildir, belleklere kazınmış haldedir. Geleneksel yapıyı oluşturduğu gibi Çerkeslerin hukuki yapısının da temelini ifade etmektedir (Tuna, 2009: 58-59; Besleney, 2016: 49).

Xabze kurallarının belleklerde olması ve içine doğan her çocuğa öğretilerek ilerlemesi şüphesiz Xabze’nin yüzyıllar boyu aktarılmasını sağlayan unsur olmuştur. Thamadelik, yemug, saygı gibi kavramlar hala günümüzde diasporada yaşayan Çerkes halkları için ilk günkü önemini taşımaktadır. Bu sayede Xabze kendisini canlı tutarak ilerlemektedir. Aradan yüzyıllar geçmiş olması ve çeşitli diasporalarda Çerkeslerin yaşamlarını sürdürüyor olmaları pek tabii bazı geleneklerin unutulmasına, yok olmasına neden olmuştur. Ancak yazılı halde bulunmayıp belleklerde yaşayan Xabze’nin bu günlere kadar ulaşması küçümsenemeyecek değerdedir. Halklar arasında hapishanesi olmayan tek halkın Çerkesler olduğu söylentisi Xabze’nin etkisini ve önemini daha da görünür kılmaktadır.

¹ Bkz. Tuna, 2009

Kaynakça

Besleney, Z. A. (2016). Türkiye’de Çerkes Diasporasının Siyasi Tarihi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Bingöl, T. Y. (2017). Çerkez Toplumu Etiğinin Adler Yaklaşımının Temel Kavramları ile İncelenmesi. FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (9), 73-95

Kaya, Y. (2015). Çerkesler I Tarih- Mitoloji- Gelenek. İstanbul: Dahi Yayıncılık

Tuna, R. (2009). Adige Xabze “Adige Etiği ve Etiketi”. İstanbul: As Yayınları

Zeynel Abidin Besleney ile Mülakat

Kafkasya'ya Dair

Soran: Gonepş'ey Janbek

Soru 1: Putinizm'in Kafkasya'ya, Kafkaslardaki İslam ve milliyetçilikler üzerine etkileri nedir?

Cevap: Putinizm 23 yıl önce ortaya çıktı... Kişiler ve sistemler sürekli değişim halindedir. Bu yüzden 23 yıllık tek bir Putinizm anlayışından bahsedemeyiz. 2004'e kadar olan Putinizm, 2010'lara kadar olan Putinizm ve 2012'den beri devam eden Putinizm birbirinden çok farklı. İslami boyutundan bahsedecek olursak; bugünkü Putinizm'de, İslam'ın "muhalif" bir hareket olarak ortaya çıkması gibi bir durum söz konusu değil. Çünkü İslam Putin'in 90-2000 yılları arasında bir yıkım olarak yaşadığı süreci atlatıp eski günlerine dönmesi için kullandığı araçlardan biri. Putin yönetimi Çeçen savaşları dönemini, Dağıstan çatışmalarını ve son 15 yılda Kafkasya genelindeki düşük yoğunluklu savaşı da her zaman devletin güvenlik ihtiyacının karşılanması, güçlenmesi, merkezileşmesi için kullanmıştı. Bunun yanında 20 yıl önce Çeçenistan'daki milliyetçi İslami geleneğin önüne Ahmed Kadirov geleneğini çıkararak bir taraftan ülkeyi muhafazakârlaştıran bir taraftan da ciddi anlamda Rusya ile çok yakın işbirliğine götüren bir mekanizma kurdu. Bu hareket, daha kalabalık ve Rusya siyasetinde etkin Karaçay Balkar, Çerkes, Tatar, Başkırt gibi diğer milletlerde Çeçenistan'daki kadar etkili olmadı. Dağıstan'da, Kabardey'de silahlı İslami hareketler 2005-10 arası yıllarda vardı, şu an yok. Zaten tarihin hiçbir döneminde bu hareketler Rusya devletini tehdit edecek noktaya da ulaşmadı. Hal böyle olunca Putin'in devlet düzenine İslami açıdan etkili bir karşı çıkışı olduğunu söyleyemeyiz. Bu İslam'la ilgili boyutu. Milliyetçilikle ilgili boyutu ise; Kafkasya'da en çok ses getiren hareket: Çerkes milliyetçiliği. 90'larda kurulan federalizmin cumhuriyetlere verdiği yetkinin giderek azaltılması, merkezileşmenin artması ve dil üzerindeki baskılar üzerine Çerkes milliyetçiliği hem Rusya içindeki gelişmeler hem diasporada oluşan dinamiklerle farklı bir boyuta ulaştı. Bunun tek başına Putin rejimini etkilediğini söyleyemeyiz ama tüm Kafkasya'da milliyetçilik üzerinden Putinizm ile alakalı en radikal değişim Çerkeslerde yaşanıyor.

Bugün Rusya'da kendini olduğun gibi ifade etmek çok mümkün değil. Kitlesele eylemler ve partileşme yasak, yerel parlamen-toların gücü az. Bu yüzden diğer milletlerdeki gelişmelerin takibi pek mümkün olmuyor; Çerkes milliyetçiliğiyle alakalı gelişmelerin takibini daha kolay yapabiliyoruz. Putinizmin diğer toplumlara etkilerini ise önümüzdeki 10 yılda, iktidar değişimiyle riyle görmek daha mümkün.

Soru 2: Çerkesya'da Ali Begov (Bağ Ali), Dağıstan'da Habib Nurmagomedov gibi dövüş sporcularının Kafkas halkları üzerindeki etkisini kısaca açıklayabilir misiniz?

Cevap: Öncelikle "R.Federasyonu içinde Kafkasyalılık" kimliği üzerinden başlarsak; hem Bağ Ali ve diğer Çerkes sporcular hem de Doğu'da Nurmagomedov, Magomadsharipov ve diğerlerinin genel olarak Kafkasyalı sporcuları Rusya'da daha popüler hale getirdiğini söylemek önemli. Rusya'nın genel günlük planlarında geri planda kalan (savaşlar ve çatışmalardaki payıyla) Kafkasyalılık bu sporlarla pozitif bir imaj kazanıyor, normalleşiyor. Bunların uluslararası arenada (UFC) büyük başarılar kazanmalarının Kafkasyalıları Rusyalılaştıran ve Rus devletini, elitlerini Kafkaslara yaklaştıran ve dahi Rusya genelinde Rusyalılığ ve Kafkasyalılığı birbirine yaklaştıran, sevinçleri, başarıları ortaklaştıran bir yanı var. Birincisi bu. İkincisi: Rusya özelinde Kafkasyalı sporcuların imajını artıran ve Kafkasya'ya dair pozitif bakış açısı oluşmasına, ilişkilerin normalleşmesine yarayan bir yanı var. Bunlar Kafkasyalılar ve Rusya arasındaki bağlantı. Kafkas halkları özelinde bakarsanız eğer; bu tip dövüş sporları bölgede çok eskiden beri yaygın. Özellikle güreş, boks, sambo, karate, tekvando, judo... Özellikle judoda bir Çerkes ekolü vardır: Yakup Kobli ekolü... Yeni olan şey sosyal medyanın, tv'nin yayılması ve uluslararası ulaşımın artmasıyla bu bölgenin Rusya ve dünyaya eklemlenmesi. Kafkas halkları üzerindeki etkisi şöyle: Binlerce gencin üzerinde bir rol model, bir kariyer, bir başarı hikayesi, yaşam şartlarını değiştirmek... Bu anlamda da, başka kanallara akacak enerjiyi spora ve spor üzerinden para kazanma ve ünlenmeye doğru gittiğini söylemek mümkün. Özellikle Dağıstan, Çeçenistan ve Kabardey'de gençlerin enerjisinin başka bir yere akması açısından sporların çok önemli olduğunu ve silahlı İslami hareketlerin azalmasında bunun keza önemli olduğunu düşünüyorum. Ayrıca sporların bu etkisinin Rusya'da normallik kazanmaya yol açtığını düşünüyorum. Çerkesler özelinde ise bambaşka bir durum söz konusu. Birincisi Çerkes sporcuların yalnız Rusya ve Doğu Avrupa'da oluşan turnuvalarda yarışmaları, UFC'ye henüz katılamamaları Çerkeslerin dış dünyada tanınması ve ilişki kurmasını mümkün kılıyor ama Rusya geneliyle ve diasporayla bu açıdan bir etkileşim olduğu gerçek. Bu sporcuların başarıları, siyasetizlik ortamında sporda Çerkes milliyetçiliğini semboller üzerinden ifade etmek ve kitlelere ulaşmak önemli bir etki... Bu diğer topluluklardan ve cumhuriyetlerden farklı.

Krasnodar'daki müsabakalarda farklı cumhuriyetlerden binlerce Çerkes gencinin ortak hareketle arenaya akıp bir araya gelmeleri, sloganlar ve pankartlar üretmeleri ve sembolleri kullanarak sporcuları motive ederek onları da bu sembolleri kullanmaya mecbur ederek yarattıkları bir aura var. Çeçenistan'da Çeçen sporculara Çeçenlerin desteği oluyor ama Çerkeslerdeki durum Çeçenlerin aksine devletin yönlendirdiği değil, adeta bir "sivil toplum hareketi". Bu müsabakaların Çerkes sporcuları bu açıdan canlı tutmak, farklı cumhuriyetlerdeki Çerkesleri bir araya getirmek gibi büyük etkileri var.

Toplumda tabanla tavan arasındaki bağ çok kopuk olduğu için toplumsal olaylarda siyasetçilerin ciddi etkileri yok. Bu atmosferde sporcuların etkisi var. Buna en çarpıcı örnek: 2018'deki Kabardey ve Balkarların çatışmalarında devlet (hem yerel hem federal hükümetler) olayları silahlı güçlerle bastırma yoluna giderken esas tansiyonu düşürenler toplumun içindeki "STK yerine geçen saygın kişiler" oldu.

Soru 3: Ardznba iktidarı ile Ardznba sonrası iktidarlar arasındaki farklar neler? Abhazya yalnızlaşıyor mu?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 4: Kafkasya'da Karaçay-Balkarlar ile Çerkesler arasındaki kötü ilişkileri bölge açısından tehlikeli buluyor musunuz? İlişkiler iyileşmeli mi?

Cevap: Ben Karaçay-Balkarlar ile Çerkesler arasındaki ilişkilerin kolay kolay, İnguşlar ve Osetler arasındaki ya da Çeçenistan'daki savaşlar ya da Dağıstan'da uzun süreli düşük yoğunluklu çatışma gibi bir çatışma yaratacağını düşünmüyorum. Karaçay-Çerkes Cumhuriyetinde Çerkesler ve Karaçaylar arasında çok ciddi sorunlar yaşandı. Ölüm-ler yaşandı, politik mücadeleler yaşandı. Ama buna rağmen askeri-silahlı çatışmalar boyutuna hiçbir zaman varmadı. Sorunların modern kökeni: iktidar paylaşımı, güç ilişkileri, sistemi domine, Cumhuriyette yer kazanmak, alan hakimiyeti... Bir de elitlerin, yöneticilerin kendilerini nasıl gördüklerini ve bu kurgular içerisinde tarihsel bilgileri, milliyetçiliği, çarpıtılmış şeyleri nasıl kullandıklarıyla alakalı sorunlar var. Ben Çerkesler ile Karaçay-Balkarlar arasındaki hayatın dayattığı tarihsel ilişkilerin, yani bu aynı kültürden gelmek, dil konuşmak vs. türü şeyler değil onun ötesinde beraber yaşamak mecburiyetinin getirdiği bin yıllık bir hukukun olduğunu düşünüyorum. Farklı olup birlikte yaşamak. Modern hayat bu tip beraberliği mümkün kılmıyor... Ayrılmanın mümkün olmayacağı yapılar kurulmuştur. Aynı şey Kabardey-Balkar için de geçerli. Bunların sonucunda istesen de isteme-ki "STK yerine geçen saygın kişiler" oldu.

O yüzden ben, bir potansiyel her zaman var olsa da bir şekilde müdahalelerle bu sorunun dondurularak çok uzun süre götü-rülebileceğini düşünenlerdenim. Mesela Tayvan ile Çin arasındaki sorun 1950'lerden beri yaklaşık 70 yıldır devam edebiliyor. Koşullar uygunsa hep öyle devam edebilir. Mutlaka sorun çözülecek diye bir kural yok... Rusya Federasyonu merkezi için de zaten gayet ideal bir durum. Bu toplumların birbirleri ile uğraşmalarını sağladığınızda enerjilerini birbirlerine karşı tüketirler. Bu anlamda, sürdürülebilir bir düşük yoğunluklu problem olduğunu düşünüyorum.

Sorunuzun son kısmı: "İlişkiler iyileşmeli mi?" buna da değinmek istiyorum. Geleceğe yönelik daha iyi yaşam koşulları, Federasyon ölçeğinde daha güçlü bir siyasal yapı oluşturmak, daha fazla söz sahibi olmak, daha büyük bir ekonomi yaratmak ve birbirleriyle didişip enerjilerini harcamak yerine bir araya gelip, farklılıkları kabul ederek bir arada (bir cumhuriyette/bir ünite içinde yaşamının yollarını arayabilirlerse ama içi boş kardeşlik vs. laflarıyla değil ciddi ciddi oturarak, çatır çatır konuşarak yaşanabilir bir model oluşturmak bence diğer alternatiflere göre daha mantıklı. Bu cumhuriyetlerin bir araya gelme-siyle oluşturulacak bir yapıda ama siyasal dominasyonun olmayacağı ya da minimize edileceği bir yapının olması çok önemli. Adıgey, Krasnodar'ın bir kısmı, Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes...

Çerkesler de Karaçay-Balkarlar da ciddi acılar yaşamış halklar. Bu iki toplumun aslında birbirini çok daha iyi anlaması lazım, yaşadıkları acıların ortaklığı üzerine. Tarihin geçmiş bilgilerinde bir seçicilik yapılacaksa beraber yaşamının faydalarına dair bir sürü seçim yapılabilir. Doğru seçimler yapılırsa birlikte yaşamaya dair çok daha sağlıklı siyasal ve ekonomik modeller geliştirilebilir.

Soru 5: Bağımsızlık ve özgürlük açısından, Abhazya'nın de-facto bağımsız hali ile Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'na olan bağımlı halini mukayese edebilir misiniz?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 6: Kuzey Kafkas şehirlerine yönelik yıllardır güneyden gelen bir Ermeni göçü mevcut. Bu durum şu an için bir sorun mu ve sizce ileride bir sorun oluşturur mu?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Gonepş'ey Janbek: Verdiğiniz önemli bilgiler için teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim.

Soru 1: "Türkiye'de Çerkes Diasporasının Siyasi Tarihi" başlıklı doktora teziniz oldukça önemli. Fakat tezinizin yazıldığı dönemden sonra diaspora kurumlarında şiddetli bir dönüşüm/değişim gerçekleşti. Diaspora kurumlarının güncel durumunu ele alan bir makale yazmayı düşünüyor musunuz?

Cevap: Bu çalışma (doktora tezi) 2012 yılında kabul edildi ama çalışma 2004'lerde başladı. Tez yaklaşık 6-7 senelik bir çalışmanın sonucu. Kitabı okuduysanız, sonuç haricinde 6 bölümden oluşur ve bunun 4 bölümü aslında güncel olmayan kısımlardan oluşur. Cumhuriyet döneminin başlangıcından 1946'lara kadar gelir ve orada durur. Diğer iki bölümünün önemli bir kısmı bugün Türkiye'de var olan diaspora kurumlarına dair temel bilgiler. Onların bir kısmı sabit. Tezin her doktora tezi, makale gibi günceli, yeni değişimleri, yakalaması mümkün değil. Özellikle 2010 sonrası bu kitapta eksik. Gupsise Dergisini, çıkaran organizasyon da sanırım 2010'larda kuruldu, eğer hata yapmıyorsam. O yüzden bu dernek yok (Şimali Kafkas Derneği). ÇDP gibi bir siyasi parti denemesi yok. Çerkes Federasyonu adını alan yeni bir çatı kuruluşu olan kuruluş da yok. Doğal olarak bunların hepsinin analize eklenmesi gerekiyor. Açık söylemek gerekirse içinde yaşadığım şu dönemde ben de, az sayıda uzmanın okuyacağı akademik makaleler yazmak yerine biraz daha günceli yakalayan ve ortalama insana, uzmana değil de hepimize, sokaktaki insana, aktivistlere, ortalama bir Çerkes'e, Türk'e, bu bölge ile ilgilenen ortalama bir insan hitap edecek şeyler yazmak istiyorum. Ondan dolayı, bundan sonra yazacaklarım güncel değerlendime yazıları olacaktır. Ağır akademik makaleler olmayacaktır.

Soru 2: Pandemi ile birlikte devletlerin toplum üzerindeki rollerinin ve hakimiyetlerinin arttığına dair bir görüş bulunmakta. Sizce bu görüş doğru mu? Pandemi sonrası dönemde dünya genelinde diasporada ve Kafkasya'da bulunan sivil toplum örgütleri bu durumdan nasıl etkilenir?

Sorunun cevabına "gupsisedergi.com" adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 3: Pandemi dönemiyle birlikte internet platformları üzerinden çeşitli webinar ve seminerler yapılmaya başlandı. Türkiye diasporası da buna ayak uydurdu. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap: Ben birkaç nedenden dolayı bunun çok pozitif bir gelişme olduğunu düşünüyorum. Aslında bu, internetin çıktığı andan itibaren başlayan bir dönüşümün son halkası.

Pandemi döneminde yaşanan bu gelişmeler (webinarlar, seminerlerin yaygınlaşması) bu anlamda da çok önemli çünkü aslında ondan biraz daha önce başlamıştı bu tip uygulamalar. Youtube'un yaygınlaşması, görsel malzeme kullanılması vs... Ama pandemi sürecinde yaşananlar yani profesyonel televizyonların, profesyonel televizyon programına katılan konukların dahi bir stüdyo etrafında değil evlerinden, yatak odaları, oturma odaları ve çalışma odalarından programlara katılmasının meşru bir şey haline dönüştüğü ve izleyicilerin bunu yadırgamadığı, bunu düşük kaliteli bir yayın olarak algılamadığı ve kabul ettiği bir dönem yaşadığımız için artık Çerkeslerin ürettiği yayınlarda da bu tip sohbetlerin bu şekilde yaşanması görüntü kalitesinin sosyal medya görüntü araçlarının görüntü kalitesinde olması, burada yapılan programların da izleyici gözüyle bir tür meşrulaşmaya sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bu, maliyeti çok düşük ve çok önemli pozitif dönüştürücü etkileri olabilecek bir gelişme.

Şimdi Zoom gibi, Microsoft Teams gibi, buna benzer bu tip yayınlarda kullanılacak yayın araçlarının çok kısa zaman içerisinde belki hali hazırda vardır ama daha kolay kullanıma sunulacak halde simültane çeviri yapacak modelleri de var ya da olacak. Öyle olunca eğer bu tip teknolojileri de entegre edebilirsek yani bu basit, amatör dediğimiz yayınlar dahi örneğin; Mole TV, Adige TV ve Şimali Kafkas Derneği'nin yayınlarda eğer bu tip araçları simültane çevirileri de yapabilirse, bundan entegre edebilirse o zaman bu yayınlar aynı anda hem Kafkasya'da hem Çerkesya'da hem Orta Doğu'da hem Ürdün'de, Suriye'de, Lübnan'da, İsrail'de, Amerika'da, Avrupa'da aynı anda izlenebilecek. İngilizce konuşan Türkçe yapılan sohbeti anlayabilecek, Çerkesçe yapılan sohbeti herkes anlayabilecek. Bunun çok büyük bir imkan olduğunu düşünüyorum ve Çerkeslerin uluslaşması özelinde de çok ciddi bir araç olduğunu söylemek istiyorum. Kaybedilen zamanı da çok hızlı bir şekilde kazandırma potansiyeli var.

Ek olarak siz de farketmişsinizdir son bir yılda bu dediğimiz iletişim araçlarını kullanmak yoluyla Çerkesçenin eğitimine dair çok ciddi bir mobilizasyon ve motivasyon olduğunu görüyoruz.

Örneğin ben bir derse katılıyordum. Öğrenciler aynen şöyleydi: Çerkesya'dan katılan vardı, hocamız Çerkesya'dan katılıyordu, Kanada'dan katılan vardı. Amerika'dan katılan vardı. İngiltere'den ben katılıyordum. Türkiye'den katılanlar vardı. Yani 5-6 ülkeden aynı anda hepimiz aynı dersi alıp interaktif olabiliyorduk 2-3 dil üzerinden.

Bunlar çok çarpıcı gelişmeler ve ben bunların Çerkeslerin kaybettiği zamanı kazanabilecek, daha önce benim de açıkçası çok umutsuz olduğum Çerkesçenin özellikle anavatanından ziyade diasporada ayakta kalması için en azından kimliği ayakta tutacak ve günlük konuşmayı idame ettirebilecek bir şekilde dilin ayakta kalabilmesine imkan vermesi için önemli bir araç olduğunu düşünüyorum. Kesin kurtuluş olmayabilir belki ama çok önemli bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Yaşayıp göreceğiz.

Soru 4: Sizce bu internet platformlarının yaygınlaşması derneklerin katı yapısının değişim geçirmesini sağlayabilir mi? Derneklerin daha esnek ve hızlı bir aktivizm dalgasına girmelerine neden olur mu?

Sorunun cevabına “gupsisedergi.com” adresinden ulaşabilirsiniz.

Soru 5: Son olarak, Çerkes diasporasının siyasi tarihi ve kurumları hakkında çalışmak isteyen gençler için neler önerirsiniz?

Cevap: Bu günlerde, yani 2020'nin dünyasında bu konuları çalışmak isteyen insanların önünde çok daha fazla imkan var. Çerkes tarihini araştırmak isteyip de Osmanlıca hatta Türkçe, Arapça, İngilizce bilmeyen araştırmacılara bu tür çeviri uygulamaları çok ciddi bir imkan sağlıyor ve araştırmacı olmanıza da gerek yok aslında. Bu kaynaklara çok daha kolay ulaşabiliyorsunuz. Bundan 20 yıl önce, 30 yıl önce bunlar yoktu. İnternet yoktu. Bu dillerin hızlı çevrim imkanı yoktu. Bu bilgilere hızlı ulaşamıyordunuz.

Türkiye diasporasında önemli miktarda ya da az kabul edilmeyecek sayıda Çerkes araştırmacının, aktivistin modern, daha bilimsel diyebileceğimiz, en azından metodolojik anlamda bir formasyondan geçerek bu konuları çalışmaya başlaması, üretimlerde bulunması ve yazı üretmesi ve bunların da bu konularda şimdi araştırma yapmak isteyen insanların elinde bir veri kaynağı olarak bulunması gibi bir süreç gerçekleşti. Bunu çok önemli buluyorum.

Önerim: bu konularda çalışmak isteyen insanların mesela Ankara Çerkes Derneğinde webinar ve seminerler vardı. Nart Akademi var bildiğim kadarıyla. 2016 yılında Murat Papşu ile ben İstanbul Kafkas Kültür derneğinde fiziki olarak bu tür dersleri düzenlemiştik. Daha önce benim bildiğim Kafkasya Forumu adlı grupta bir üniversite içerisinde buna benzer çalışmalar düzenlemişti. Hem Çerkesler, sosyoloji, antropoloji, milliyetçilik bu konularda da çalışan akademisyenlerin bir araya geldiği ve Çerkesleri ilgilendiren boyutuyla bu konuların tartışıldığı dersler yapılmıştı. Bunlar hep bir zemin sağlamıştır diye düşünüyorum.

Bu anlamda ben bunları önerebiliyorum. Bunları takip etmeyi öneriyorum. Bunlar üzerine de üretim yapmayı öneriyorum. Yani şöyle yaklaşık bir yıl diyelim isterseniz, çalışarak, ana malzemeleri okuyarak, bu konudaki yayınları okuyarak, önce tarihsel malzemeler sonra günümüz malzemelerini okuyarak ve tabii ki tüm bunları sadece Çerkesler üzerine değil, genel anlamda bir teorik çerçeveye oturtarak. Çerkes toplumunun yapısı, tarihsel değişimler yani 1830-1860'ta Çerkeslere bu olurken dünyanın başka yerlerinde ne oluyordu? İmparatorluklar arası ilişkiler, Osmanlı devletinin son yılları, Rusya'nın son yılları, sınıfsal ilişkiler... tüm bunlar üzerine çok daha fazla kaynak var.

Çerkeslerin üzerine araştırma yapmak isteyen herkesin yapması gereken şey sadece Çerkesleri çalışmak değil, Çerkesleri genel bir dünya bağlamında daha sonra bölge bağlamında, yani Ortadoğu, Avrasya, Kafkasya bağlamında, etraflarındaki toplumlarla devletlerin ilişkilerini ve o dinamikler içerisine yerleştirerek ancak anlayabileceklerini düşünüyorum. Bu tip bir anlayışın daha sağlıklı olacağını düşünüyorum

Bence çok hızlı bir zihinsel gelişim dönüşüm yapabilecek kapasiteye sahip çerkes toplumu, araçlara da sahip. Burada önemli olan şey, geçmişi anlamak. Ondan çok daha önemli olan, geleceğe dair projeksiyon ve önerilerde bulunmak, fikir üretmek ve hayata geçmesi için çaba sarfetmek. Bunlar çok önemli, buna odaklanmak lazım. Tarihsel materyaller önemli. Ama bana kalırsa gelecek kadar önemli değil.

Gerige Talha: Çalışmalarınız Diaspora'nın ufkunu açıyor. Teşekkürler.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çerkes Alfabetesi

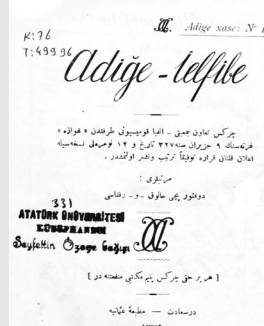
Goneş'ey Janbek

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu tahakkümündeki topraklara yönelik gerçekleşen Çerkes sürgününün vuku bulduğu 1860'lı ve 70'li yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde ve devamında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Çerkes alfabesi üzerine yapılan çalışmalar özet bir şekilde ele alınmıştır.

Anadolu'daki Çerkes aydınları ve kurumları siyasi ve sosyal şartlardan ötürü daha ziyade Osmanlı İmparatorluğu'nda olmak üzere Türkiye (Anadolu) tarihinde Çerkes diline yönelik pek çok alfabe denemelerinde ve çalışmalarında bulunmuşlardır. Üzerinde çalışılan ve tartışılan alfabeler Arap, Latin ve Kiril alfabeleri olmuştur. Bu doğrultuda Çerkes Teavün Cemiyeti'nin yayın organı Guaze Gazetesi ana vatan Çerkesya'da ve diasporada ortak bir alfabe oluşturma çabalarında bulunmuştur. Ortaya iki fikir çıkmıştır: **1.** Arap alfabesi kullanımı, **2.** Latin alfabesi kullanımı. Arap alfabesinin kullanılmasını uygun görenlerin gerekçesi Çerkeslerin Müslüman bir kavim olduğu ve dini metinleri okumanın kolaylaşmasıdır. Latin alfabesini uygun görenler ise Batı'nın gelişmelerinden yararlanarak ilerlemek gerekçesini sunmuştur.¹

Alfabe meselesinin çözümü için Evkaf nazırlarından Şemseddin Bey her Çerkes diyalekt ve şivelerindeki (Kabardey, Şapsığ, Abzekh, Hatikoey, Bjediğu vd.) sesleri kapsayacak hurefaya sahip bir alfabe gerektiğini savunmuş ve 82 harflik (68'i harf, 13'ü hareke) bir alfabe gerektiğine dair bir risale yazmış ve bu risale olduğu gibi Guaze'de yayınlanmıştır.²

Alfabe hazırlanması için Çerkes Teavün Cemiyeti 23 Ocak 1910 tarihinde Türkiye ve Çerkesya'daki gazetelere ilan vermiştir. Bir müsabaka halinde alfabe oluşturma süreci gerçekleşmiş, bir yılın sonunda heyet toplanmış ve sonuçları değerlendirmiştir. Heyet iki alfabeye sıcak bakmıştır: Latin ve Arap. Latin alfabesi taraftarları Arap hurefasının yazımının ve basımının zor olduğunu, Arap alfabesi taraftarları ise keza Çerkeslerin Müslümanlığını ve okuma yazma bilen az sayıdaki Çerkes'in bu alfabeyi bildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca üçüncü bir fikir ortaya çıkmıştır: Kiril alfabesinin kullanımı. Bu üçüncü fikrin taraftarları Çerkeslerin Ruslarla ilişki kurmak zorunda olduğunu gerekçe olarak sunmuştur. Netice olarak burada hem Kiril hem Arap esaslı alfabeler kabul görmüş ve ortak bir alfabe fikri gerçekleşmemiştir. Akabinde Çunatıko Yusuf İzzet Met ve Doktor Yahya Haluk tarafından Çerkes Teavün Cemiyeti bünyesinde Arap harfleri esaslı bir alfabe oluşturulmuştur (bkz. Resim 1). Alfabe evvela Hicri 1327 (Miladi 1909/10) yılında Gazete'de yayınlanıp tanıtılmış ve akabinde Hicri 1329'da (Miladi 1911) Matbaa-ı Osmaniye'de basılmıştır.³

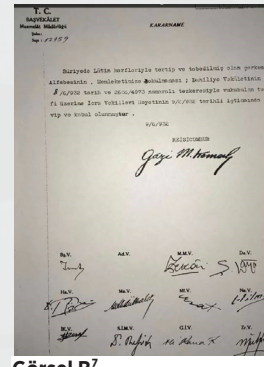

Görsel A⁴

Sonraki yıllarda Şimali Kafkas Cemiyeti Çerkesçe ve diğer Kuzey Kafkas dillerine yönelik alfabe çalışmalarına girişmiştir. Cemiyet bünyesinde Çunatıko Yusuf İzzet Paşa başkanlığındaki alfabe komisyonu Latin esaslı alfabeyle Kuzey Kafkas dillerinin yazıya aktarılması için işe koyulmuştur. Bu doğrultuda Blenav Batuko Harun tarafından Çerkes Latin Alfabetesi, Mustafa Butbay (Abitr M.) tarafından Abhaz Latin Alfabetesi hazırlanmıştır.⁵ 1919 yılında kurulan ve 1923 yılında kapatılacak olan Çerkes ve Türk dillerinde eğitim veren Çerkes Numune Mektebi'nde yeni oluşturulan Çerkes Latin alfabesi kullanılmıştır.⁶ Bu, tarihi açıdan çok mühim bir gelişmedir. Zira 1928 yılında cumhuriyetle birlikte gerçekleştirilecek olan Harf Devriminden yaklaşık 8-9 yıl önce ilk defa Osmanlı tebaası Müslüman bir halk Latin harflerini kullanmıştır

Cumhuriyet'in kuruluşuyla Türkiye'de Çerkes alfabesi çalışmaları durmuştur. Ancak eski Osmanlı toprağı Suriye'de çalışmalar devam etmiş ve Latin harfleri esaslı bir Çerkes alfabesi oluşturulmuştur. Bu alfabe Türkiye'ye de getirilmek istenmiş ancak 09.06.1932 tarihli, 12959 sayılı cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle (bkz. Resim 2) ülkeye girişi engellenmiştir.

Yakın yıllarda Türkiye'de alfabe çalışmaları yeniden başlamıştır. Bu çalışmalara kısaca bakacak olursak; 2003 yılında gerçekleşen Anadil ve Alfabe Konferansı'nda Özdemir Özbay, Fahri Huvaj, Murat Papşu ve Emin Kaynar'ın hazırladığı ortak Latin Alfabetesi denemesi tanıtılmıştır. 2012 yılında Konya Adige Dil Derneği kurucusu Ali İhsan Tarı tarafından Çerkes Latin Alfabetesi hazırlanmıştır.⁸

Görsel B⁷

Türkiye'de yeni bir Kiril alfabesi denemeleri yapılmamıştır, ancak Kafkasya'da kullanılan mevcut Kiril Alfabetesinin eksikleri üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

Son söz olarak,

Bu vesileyle geçmiş 14 Mart Çerkes Dili ve Edebiyatı Gününü içtenlikle kutluyor, Çerkes sözlü ve yazılı dilinin ebediyen yaşamasını temenni ediyorum.

Уэрэпсэу Адыгэбзэрэ я тхыбзэрэ.

Son notlar:

¹Doğan, Aysenur, Osmanlı Devleti'nde Çerkes Muhacirlerin Eğitim Faaliyetleri ve Guaze Gazetesinde Eğitime Dair Yazılar, Vakanüvis (Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi), Yıl: 4 No: 1, (2019), s. 158-159.

²a.g.e., s. 159.

³a.g.e., s. 159-160.

⁴Bu belgeye Jineps Gazetesi'nin 01.03.20 tarihli Çerkes Teavün Cemiyeti başlıklı yazısından (<https://jinepsgazetesi.com/2020/03/cherkes-teavun-cemiyeti-alfabetesi/>) 19.03.21 tarihinde ulaşılmıştır.

⁵Aydın, Samil, Çerkes Alfabeleleri: Çerkeslerin Alfabe Girişimlerinin Kısa Tarihi ve Günümüz Çerkes Alfabeleri, Yayınlanmamış Makale, (2015), s. 15.; Turan, Aydın (2014), Şimali Kafkas Cemiyeti, Gusips, 20.03.2021 tarihinde <http://www.gusips.net/analysis/mkl/5514-simali-kafkas-cemiyeti.html> adresinden erişildi.

⁶Doğan, Aysenur, Osmanlı Devleti'nde Çerkes Muhacirlerin Eğitim Faaliyetleri ve Guaze Gazetesinde Eğitime Dair Yazılar, Vakanüvis (Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi), Yıl: 4 No: 1, (2019), s. 155.

⁷Bu belgeye Devlet Arşivleri Başkanlığı resmi internet sitesinden doğrudan ulaşılabilir.

⁸Aydın, Samil, Çerkes Alfabeleleri: Çerkeslerin Alfabe Girişimlerinin Kısa Tarihi ve Günümüz Çerkes Alfabeleri, Yayınlanmamış Makale, (2015), s. 15.

Çerkeslerde Yönetim -2

Waza Abdulkadir

“Çerkeslerde Yönetim -1” yazımızda meclislerin açılma şartlarına ve seyyahların gözünden meclisin genel yapısına değinmiştik. Yazımızın sonunda da Tha'made'nin meclisteki, toplumdaki etkisinden, yetkisinden bahsetmiştik. Bu yazımızda meclislerin işleyişine ve kanunların uygulanışına değineceğiz.

Geneli ilgilendiren meclislere olan uzaklıklarını ve özel durumlarını bahane etmeyen hemen herkesin katılım sağladıklarından bahsetmiştik. Bu meclislerin toplantı gün ve saatleri toplantı gününden önce ilan edilmekle beraber şahıslara ayrıca davetiye gönderilmezdi. İlanlara herkes davet edilmiş sayıldığından isteyen gelir ve doğrudan oyunu kullanırdı.

Gürültüye ya da kızgınlık ve şiddete izin verilmezdi. “Kullandıkları tabirlerin açık ve tatlı dil tabirine uygun ve nazikane olması ise ikna için bu tarz bir münazara usulü tercih ettiklerini gösterir.”

“Çerkeslerde Yönetim -1” yazımın ilk kısmında bahsettiğim gibi “herkes isterse mecliste nutuk irad etmek hakkına sahiptir ancak insanlar bu imtiyazdan pek az istifade ederlerdi.” Muhtemelen, çözüme erken ulaşmak için laf kalabalığından uzak olmak istiyorlardı. Konuşmak gerekir ise fikir hürriyetine pek ziyade saygılı olduklarından konuşmak isteyenler toplantıyı günlerce uzatabilir ve bütün hatip-ler böylece dinlenmiş olurdu.

Bu toplantıların uzatılmasında asıl sebep meselede oy birliğinde olma ihtiyacıdır. “Çerkeslerde karar vermek için ekseriyet kâfi değildir. Hepsı ittifak edemezse bir karar vermeden dağılırlar.” Bundan dolayı bir adama tasvip etmediği fikirler zorla kabul ettirilmez. Bu toplantılarda iyi nutuk edebiliyorsan bu her zaman bir Çerkes için avantajdır. İyi nutuk edebiliyorsan bu, Çerkesya'da şöhret sahibi olabilirsin demektir. Zaten Çerkesya'da şöhrete sebep olacak üç durum vardır:

“Yiğitlik, güzel konuşma ve misafirperverlik. Kendi tabirleri ile keskin kılıç, tatlı dil, kırk sofrası.”

Çerkesya'da Kanunlar

Çerkeslerin İslamiyet'ten önce kanunları örf ve adetlerden ibaretti. İslamiyet'ten sonra da şer'i esaslara tamamen aykırı görülmeyen geleneksel uygulamalar şeriat usulleri ile beraber muhakemelerde tatbik mevkiinde kaldı.

Bahsedilen bu yönetim sistemleri ve millet meclisleri Çerkes hukukunun içerisinde ve bu hukuka tek kelime ile Xabze diyoruz.

Şimdiye kadar bahsettiklerimizi bu bağlamda özetleyecek olursak;

Çerkeslerin devlet ölçeğinde bir yapılanması yoktur, köy ve kasaba ölçeğinde yani daha alt birimlerde gerçekleşen yönetim sisteminde hiyerarşinin başı yerleşim yerinin en yaşlıları oluyordu.

Yasaları çiğneyen birine verilen en ağır ceza aile isminin elinden alınması ve o kişiyi aile içinde ve toplum içinde önemsiz biri haline getirmektir.

Böyle kişilere en ağır suçlarda bile ölüm cezası verilmez, “niye öldürelim, o zaten öldü” denir ve kişi toplumdan dışlanırdı. Nispeten kapalı bir toplum sayılabilecek Çerkeslerin bu denli düzenli bir hukuk ve mahkeme sürecinin olması geçmişte seyyahları şaşırttığı gibi bugün biz okurları da şaşırtıyor.

Bu yazıda Mr. Bell ve Mr. Longworth'un seyahat yazılarından yararlanılmıştır.

"Gerçek değil, sakın ol... Uyan!" diyen eşimin, omuzlarımdan sarsmasıyla nefes nefese uyandım. Fal taşı gözlerim, boynumdaki damarların gerginliği, titreyen parmaklarım ve ileri geri sallanan bedenim onu korkuttu, alışmamıştı. Ne diyebilirim, ben de alışmamıştım. Başucumdaki suyu almaya yeltendim, kavrayamadım. "Dur sen." deyip içirdi. "Özür dilerim, yine uyandırdım." diyerek başımı ellerimin arasına alıp dizlerimi bedenime çektim. "Sorun değil, lütfen her seferinde özür dileme." diyerek anlayışla gülümse-di.

Saatlerdir yeniden uykuya dalmak için dönüp durmamdan onu da uyutmamış olmalıyım ki bir anda kalkıp terliklerini, hırkasını giydi. "Haydi kalk, kahve yapayım." deyip birkaç saniye hareketsiz bekledi. Sesli şekilde soluyarak doğrulduğumda itiraz edeceğimi anla-yınca fırsat vermeden, "Haydi!" deyip hızla odadan çıktı.

Gecenin üçünde, oturduğum sandalyede bağdaş kurmuş, omzumdaki yumuşak battaniyeyle, gözlerimi kapatıp yüzüme vuran rüzgarı yavaş yavaş ciğerlerime doldururken parmak uçlarımla yanmasıyla elimdeki kahve bardağını, küçük mutfak balkonumuzda-ki masaya bırakıp karşımda oturan eşime baktım. "İyisin?" dedi, kaşlarını kaldırıp. Başımı salladım. Masaya yaklaşıp boğazını temiz-lemesinden ne diyeceğini anlasam da müdahale etmedim. "O psikiyatriste gitsen faydası..." diye cümleye başlamasıyla, "Gideyim tabii. Onu da gittiğim diğer psikiyatristlerin arasına katarız. 11'e tamamlanır, takım kurarız." diyerek güldüm. "Oldu mu o kadar?" diyerek o da güldü. "Ne bileyim, elimden başka bir şey gelmiyor. Bana anlatsan belki..." derken yüzü yine asıldı, sustu ve kahvesin-den bir yudum aldı. "Sen bana dua et yeter." diyerek gülümsedim, ben de kahvemi içtim. Yüzümü ekşittiğimi görünce, "Şeker koydum yanlışlıkla, sütü de abartmış olabilirim. Rahat uyursun diye." dedi. "Yok, çok güzel olmuş. Eline sağlık." dedim.

Uzun süren sessizliği bozup, "Tamam, rüyayı anlatma ama bu rüyaları tetikleyenlerden bahsedebilirsin şimdi. Hala çok gergin görü-nüyorsun çünkü. Belki rahatlırsın." dedi. "Biliyorsun işte, unutamıyorum bir türlü. Eskiden sebebinin yaşadıklarımın şiddeti oldu-ğu-nu düşünürdüm. Hayır! Hala aynısını, daha kötüsünü yaşayanların, kadınların, çocukların varlığını bilmek tetikliyor. Kaburgalarım daralıyor düşündükçe.

Son yüzyılda 200'den fazla isyan çıktı, 3 kez yeni devlet kurma girişimi oldu. Sonuç? Baskı daha da şiddetlendi. Doğu Türkistan Çin için hayati öneme sahip. Çünkü 1850 km²'lik alanlı, önemli coğrafi-jeopolitik konuma sahip, petrol, doğalgaz ve ekonomik değeri yüksek 150 civarında maden çeşidi bulunan bir yer. Çin, Doğu Türkistan'dan, Çin'in toplam ham petrol rezervlerinin %25'ini, kömür rezervlerinin %20'sini elde ediyor. Sincan -yeni fethedilmiş bölge- diyorlar şimdi adına. Çin ve Rusya arasında kalıyor, yönetsel çekişmeler, toprak savaşları yıllardır bitmiyor; ezilen yine halk... Üzerlerinde denenen nükleer silahlar var. Çin hem ekonomik hem demografik olarak halkı göçe zorluyor. 1949'da başkent Urumçi'nin nüfusunun %70'i Uygur'du. Çinlilerin nüfusa oranı %10'u geçmi-yordu. Oysa son elli yılda güneyden getirilip yerleştirilen Han soyundan Çinlilerle demografik yapı tersine çevrildi. Uygur kenti olan Urumçi bugün %78 oranında Çinli nüfusu barındırıyor. İnanabiliyor musun? İbadet etmek, evde okunmasa bile Kur'an-ı Kerim bulun-durmak suç. Öylesine sebeplerle toplama kamplarına götürüp... Neyse." deyip durdum. Sessizce dinliyordu. Devam ettim.

"Yıllar önce yaşadım, bitti. Artık Türkiye'deyim, güvendedim... Diyemiyorum. Ben kurtuldum çünkü Türk vatandaşıydım, ya diğerle-ri? Toplama kampı denilince insanların aklına Adolf Hitler, Almanya, Naziler gelir; benim aklıma Çin, Rusya, Doğu Türkistan geliyor." deyip sustum. "İki rekat namaz kılsam iyi olacak." diyerek kalktım. Sonrasında güçlkle de olsa yeniden uykuya daldım.

...

Karşımdaki duvara bakıyorum. Neden bu kadar yakın? Yanımda insanlar var, arkamda insanlar var, her yerde insanlar var. Karanlık... Göz kapaklarım her inip kalktığında biraz daha ve biraz daha... Olduğumdan yaşlı hissediyorum ve hiç olmadığım kadar yorgun. Kaburgalarımı sayabiliyorum. Ayaklarım buz gibi, nereye basıyorum? Beton? Bir şarkı söylüyorlar. Çince? Anlamıyorum. Yanımdaki adama dönüyorum: "Ne söylüyorsunuz?". Cevap yok. "Duyuyor musun? Hey!".

Arkamdan ellerimi bağlıyorlar. Direndikçe daha sıkı, karşı koydukça daha sert... Sürükleniyorum. Zifiri karanlık bir odaya giriyoruz. 4 kişi ve ben. Üniforma giyiyorlar. "Nesiniz siz, polis mi? Hangi ülkenin? Ne oluyor, kimsiniz? Neresi burası?". Her bağırsımda vuruyor-lar. Sussam da vuruyorlar. Zayıfım, güçsüzüm... Bayılıyorum.

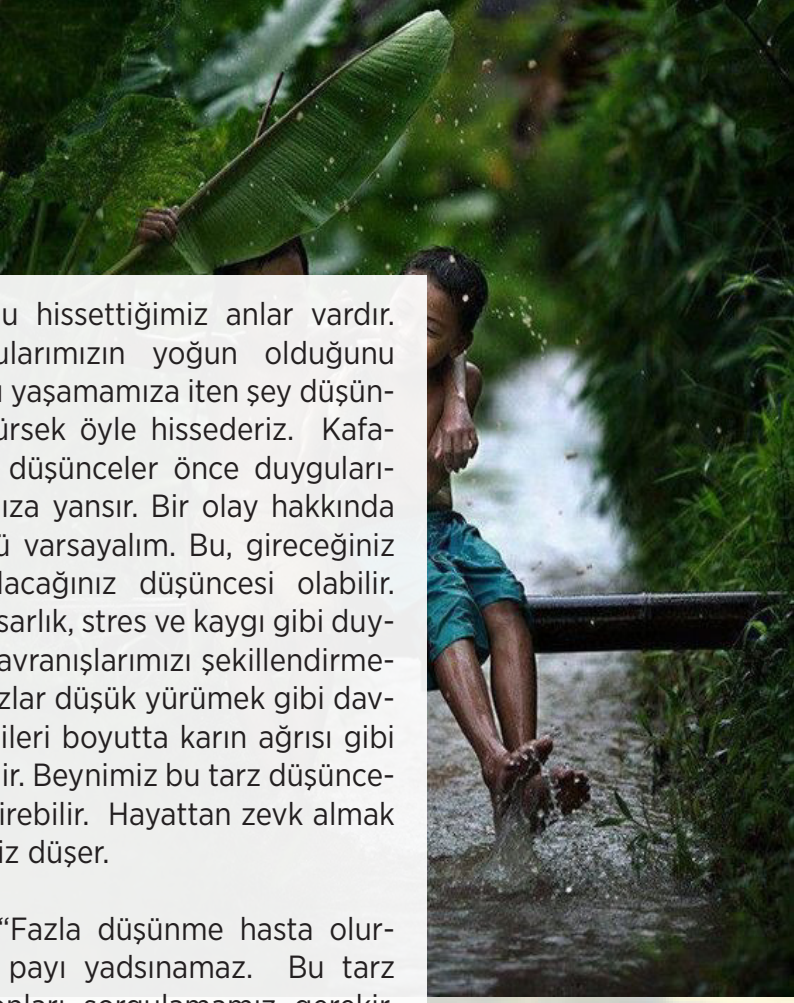
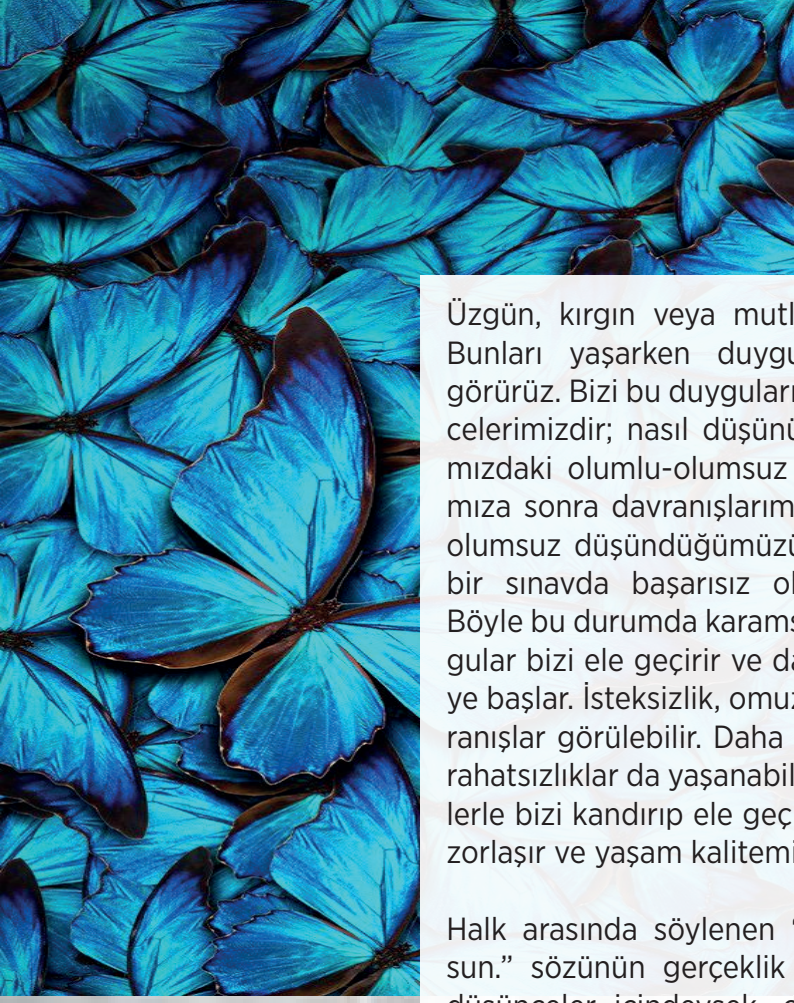
Uyandım. Aynı yerdeyim. Birisi gelip ite kaka kaldırıyor. Devamında ne var? Hiçbir şey. Saatlerce duvara bakıyorum. Zaman geçtikçe bulanıklaşıyor. Sendeliyorum, bayılıyorum. Uyanıyorum. Birisi kaldırıyor. Duvara bakıyorum. Bu bir döngü... Açım, çok açım, ömrüm-de hissetmediğim kadar. Yeniden bağırsam, bu kez daha kuvvetli olsa işe yarar mı? Neredeyim, ne yapıyorum, bana ne yapıyorlar, neden yapıyorlar? Bağırsam... Bayılıyorum.

...

"Orada değilsin, sakın ol... Uyan!"

İyi Düşünürsek İyi Olur

Waza Zeynep

Üzgün, kırgın veya mutlu hissettiğimiz anlar vardır. Bunları yaşarken duygularımızın yoğun olduğunu görürüz. Bizi bu duyguları yaşamamıza iten şey düşüncelerimizdir; nasıl düşünürsek öyle hissederiz. Kafamızdaki olumlu-olumsuz düşünceler önce duygularımıza sonra davranışlarımıza yansır. Bir olay hakkında olumsuz düşündüğümüzü varsayalım. Bu, gireceğiniz bir sınavda başarısız olacağınız düşüncesi olabilir. Böyle bu durumda karamsarlık, stres ve kaygı gibi duygular bizi ele geçirir ve davranışlarımızı şekillendirmeye başlar. İsteksizlik, omuzlar düşük yürümek gibi davranışlar görülebilir. Daha ileri boyutta karın ağrısı gibi rahatsızlıklar da yaşanabilir. Beynimiz bu tarz düşüncelerle bizi kandırıp ele geçirebilir. Hayattan zevk almak zorlaşır ve yaşam kalitemiz düşer.

Halk arasında söylenen “Fazla düşünme hasta olursun.” sözünün gerçeklik payı yadsınamaz. Bu tarz düşünceler içindeyse, onları sorgulamamız gerekir. Fazla genelleyci, kişiselleştirici, kutuplaştırıcı düşünüyor olabiliriz. Bununla baş etmek için olumsuz düşüncelerimizi içimizde kartopu gibi büyötmek yerine dışarı atmalıyız. Bunun için yazı yazmak, resim çizmek gibi aktiviteler rahatlamamıza büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

Olumlu düşünceler ise pozitif duygular uyandırır. Bu duygular bedenimize de yansır, işlerimizde daha enerjik ve hevesli olmamızı sağlar. Hayatın iyi yönlerini görmek, sorunların üstesinden kolayca gelebilmek için fayda sağlar. Bizler, düşünce-duygu-davranış üçgeninde yaşayan insanlarız. Birbirinden ayrılmayan bu üç unsur aynı zamanda birbirini de etkiler. Yani: “İyi düşünürsek iyi olur.”

